

Designing a Cultural-Social Paradigmatic Model for Sustainable Urban Development in Deteriorated Fabrics (Case Study: Districts 17 and 18 of Tehran)

Sajjad Ghasemzadeh¹, Mehrdad Navabaksh^{2✉}, and Kamal Javanmard³

1. Department of Sociology, K.I.C., Islamic Azad University, Kish, Iran.

2. Corresponding Author, Department of Sociology, Science and Research Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran.

Email: Navabaksh@srbiau.ac.ir

3. Department of Sociology, ShQ., C., Islamic Azad University, Share_Qods, Iran.

Article Info

Article type

Research Article

Article History:

Received 25 October, 2025

Revised 06 December, 2025

Accepted 07 December, 2025

Published online 22 June, 2026

Keywords:

Cultural Structures,
Dilapidated Tissue,
Social Structures,
Sustainable Urban Development,
Urban Regeneration.

ABSTRACT

Sustainable urban development in contemporary societies is a multidimensional concept that, beyond improving physical infrastructure, emphasizes the revitalization of cultural identities and the strengthening of social bonds. In megacities such as Tehran, deteriorated urban fabrics—characterized by physical decay, weakened social capital, and eroded local identity—pose significant challenges to achieving this goal. Traditional regeneration approaches, which primarily focus on physical interventions, have often proven ineffective and have exacerbated social inequalities. Rooted in cultural sociology, this study aims to design a cultural-social paradigmatic model for sustainable urban regeneration in Tehran's Districts 17 and 18. The central research question explores how cultural structures (values, beliefs, norms) and social structures (patterns of relationships and interactions) can form the basis of a systematic framework for regeneration. The methodology is mixed (quantitative-qualitative), applied, and descriptive-analytical. Data were collected through 145 structured questionnaires with acceptable reliability ($\alpha = 0.82$) and 20 semi-structured interviews, analyzed using CFA, SEM, multiple regression, and thematic analysis. Findings indicate that cultural ($\beta = 0.38$) and social ($\beta = 0.45$) structures have a significant positive impact on sustainable development. The proposed model, with an explanatory power of 72% and a validation rate of 87%, highlights the interplay between cultural norms, social networks, and institutional policies. The study's innovation lies in localizing key theories and conducting comparative analysis with global cases. The results underscore the need for participatory policymaking, cultural identity reinforcement, and social investment to enhance quality of life.

Cite this article: Ghasemzadeh, S., Navabaksh, M., & Javanmard, k. (2026). Designing a Cultural-Social Paradigmatic Model for Sustainable Urban Development in Deteriorated Fabrics (Case Study: Districts 17 and 18 of Tehran). *Natural Resources Governance*, 3(2), 97-120. <https://doi.org/10.22059/jnrg.2025.404446.1061>

© The Author(s) retain the copyright.

DOI: <https://doi.org/10.22059/jnrg.2025.404446.1061>

Publisher: University of Tehran Press.

Introduction

Sustainable urban development in contemporary societies is a multidimensional concept that, beyond improving physical infrastructure, emphasizes the revitalization of cultural identities and the strengthening of social bonds. This is doubly true in the world of metropolises (such as Tehran), where overcrowding, growing class gaps, deterioration of infrastructure, and a perceived decline in quality of life continue to be a challenge. In megacities such as Tehran, deteriorated urban fabrics—characterized by physical decay, weakened social capital, and eroded local identity—pose significant challenges to achieving this goal. Traditional regeneration approaches, which primarily focus on physical interventions, have often proven ineffective and have exacerbated social inequalities. In Iran, in large cities such as Tehran, Mashhad, Tabriz, and others, the volume of these deteriorated fabrics is so significant that numerous regeneration experiences over recent decades have clearly demonstrated the inefficiency of purely physical and engineering-based approaches that fail to consider cultural and social indicators. In general, the main root of this failure should be sought in the neglect of cultural layers (values, beliefs, everyday norms) and social layers (mutual relations, collective trust, and social capital)—layers that are, in fact, the most determining factor in the success or failure of any project. Alizadeh Kafshani (2022) examined the evolution of urban planning processes and paradigms with an analytical-historical approach and showed that this field has moved from technical and positivist rationality models to communicative, participatory, and contextual approaches. By explaining the epistemological foundations of each paradigm, the study emphasizes that urban planning is not simply a technical mechanism, but a socio-political arena influenced by power structures, actors, and cultural contexts. Accordingly, it is emphasized that the transition to new planning models requires acceptance of plurality, social interaction, and attention to local dynamics in the urban decision-making process—a topic that can provide a suitable theoretical framework for rethinking urban development policies and interventions.

Method

Rooted in cultural sociology, this study aims to design a cultural-social paradigmatic model for sustainable urban regeneration in Tehran's Districts 17 and 18. The central research question explores how cultural structures (values, beliefs, norms) and social structures (patterns of relationships and interactions) can form the basis of a systematic framework for regeneration. The methodology is mixed (quantitative-qualitative), applied, and descriptive-analytical. Data were collected through 145 structured questionnaires with acceptable reliability ($\alpha = 0.82$) and 20 semi-structured interviews, analyzed using CFA, SEM, multiple regression, and thematic analysis. The main objectives of the research were twofold: first, to design a socio-cultural paradigm model for sustainable urban development, and second, to validate this model through structural equation modeling (SEM). Sub-objectives focused on identifying and measuring the relationships between cultural structures (such as local identity and collective memory) and social structures (such as local networks, mosques, and religious bodies) with urban sustainability, ultimately leading to the provision of practical and implementable suggestions at the policy level.

Results

Findings indicate that cultural ($\beta = 0.38$) and social ($\beta = 0.45$) structures have a significant positive impact on sustainable development. The proposed model, with an explanatory power of 72% and a validation rate of 87%, highlights the interplay between cultural norms, social networks, and institutional policies. The study's innovation lies in localizing key theories and

conducting comparative analysis with global cases. For the SEM model, the hierarchical structure of variables—which, in fact, constitutes the core of hypothesis testing—was extracted and operationalized precisely based on the integration of fundamental theories (such as Bourdieu's cultural capital and Putnam's social capital) and previous empirical evidence (especially Ahmadi et al.'s studies on social cohesion in deteriorated contexts), in such a way that each latent variable is measured through observable and localized indicators.

Conclusion

The results underscore the need for participatory policymaking, cultural identity reinforcement, and social investment to enhance quality of life. Unlike the modernist approaches of the 1990s in Iran, which mainly prioritized physical destruction and reconstruction, leading to strong resistance from residents and project failure, the present study empirically shows that when existing cultural structures and social networks (especially religious-local networks) are strengthened, the spontaneous participation of residents increases, and as a result, the resilience and sustainability of the fabric is significantly enhanced. This is exactly what has been observed in successful global projects (such as Medellín, Colombia; Bilbao, Spain; and more recently, the Argo Factory and Baharestan in Tehran). This research succeeded in presenting an indigenous and empirically tested socio-cultural paradigm model for sustainable urban development in Iranian deteriorated contexts that can be used as a national policy framework. The results conclusively show that urban sustainability in Tehran's deteriorated contexts can be achieved not through extensive demolition and reconstruction, but through the activation and strengthening of existing cultural and social capital (especially through mosques, religious bodies, and neighborhood networks).

CRedit authorship contribution statement

All authors contributed equally to the conceptualization of the article and writing of the original and subsequent drafts.

Conflict of interest

The authors declare no conflict of interest.

Ethical considerations

The authors avoided data fabrication, falsification, and plagiarism, and any form of misconduct.

Data availability statement

Data available on request from the authors.

Acknowledgements

The authors would like to thank anonymous reviewers for their valuable suggestions in manuscript revision.

طراحی مدل پارادایمی فرهنگی - اجتماعی برای توسعه شهری پایدار در بافت‌های فرسوده (مطالعه موردی: مناطق ۱۷ و ۱۸ شهر تهران)

سجاد قاسم‌زاده^۱، مهرداد نوابخش^۲، و کمال جوانمرد^۳

۱. گروه جامعه‌شناسی، واحد بین‌المللی کیش، دانشگاه آزاد اسلامی، کیش، ایران.

۲. نویسنده مسئول، گروه جامعه‌شناسی، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران. رایانامه: Navabaksh@srbiau.ac.ir

۳. گروه جامعه‌شناسی، واحد شهر قدس، دانشگاه آزاد اسلامی، شهر قدس، ایران.

چکیده

اطلاعات مقاله

نوع مقاله:

مقاله پژوهشی

تاریخچه مقاله:

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۸/۰۳

تاریخ بازنگری: ۱۴۰۴/۰۹/۱۵

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۹/۱۶

تاریخ انتشار: ۱۴۰۵/۰۴/۰۱

کلیدواژه:

بازآفرینی شهری،

بافت فرسوده،

توسعه شهری پایدار،

ساختارهای اجتماعی،

ساختارهای فرهنگی.

توسعه شهری پایدار در جوامع معاصر، مفهومی چندبعدی است که علاوه بر ارتقای زیرساخت‌های کالبدی، بر احیای هویت‌های فرهنگی و تقویت پیوندهای اجتماعی تأکید دارد. در کلان‌شهرهایی چون تهران، بافت‌های فرسوده با ویژگی‌هایی نظیر تخریب کالبدی، ضعف سرمایه اجتماعی و تضعیف هویت محلی، مانعی جدی در مسیر تحقق این هدف محسوب می‌شوند. رویکردهای سنتی بازآفرینی که به‌طور عمده بر اصلاحات فیزیکی متمرکزند، نه‌تنها ناکارآمد بوده‌اند، بلکه به تشدید نابرابری‌های اجتماعی نیز انجامیده‌اند. این پژوهش با تکیه بر جامعه‌شناسی فرهنگی، به طراحی مدلی پارادایمی فرهنگی - اجتماعی برای بازآفرینی پایدار شهری در مناطق ۱۷ و ۱۸ تهران می‌پردازد. پرسش اصلی آن است که چگونه ساختارهای فرهنگی (ارزش‌ها، باورها، هنجارها) و اجتماعی (روابط و تعاملات) می‌توانند مبنای چارچوبی نظام‌مند برای بازآفرینی باشند. روش پژوهش، ترکیبی (کمی - کیفی)، کاربردی و توصیفی - تحلیلی است. داده‌ها از ۱۴۵ پرسشنامه با پایایی مطلوب (۰/۸۲) و ۲۰ مصاحبه نیمه‌ساختاریافته گردآوری و با روش‌های SEM، CFA، رگرسیون چندگانه و تحلیل مضمون پردازش شدند. نتایج نشان داد ساختارهای فرهنگی (۰/۳۸) و اجتماعی (۰/۴۵) تأثیر معناداری بر توسعه پایدار دارند. مدل پیشنهادی با ضریب تعیین ۷۲ درصد و راستی‌آزمایی ۸۷ درصد، تعامل میان هنجارهای فرهنگی، شبکه‌های اجتماعی و سیاست‌های نهادی را برجسته می‌سازد. نوآوری پژوهش در بومی‌سازی نظریه‌های بوردیو و پاتنام و مقایسه تطبیقی با نمونه‌هایی چون محله الفاما در لیسبون است. یافته‌ها بر ضرورت سیاستگذاری مشارکتی، تقویت هویت فرهنگی و سرمایه‌گذاری اجتماعی برای ارتقای کیفیت زندگی تأکید دارند.

استناد: قاسم‌زاده، سجاد؛ نوابخش، مهرداد؛ و جوانمرد، کمال (۱۴۰۵). طراحی مدل پارادایمی فرهنگی - اجتماعی برای توسعه شهری پایدار در بافت‌های فرسوده (مطالعه موردی: مناطق ۱۷ و ۱۸ شهر تهران). *حکمرانی منابع طبیعی*، ۳ (۲)، ۹۷-۱۲۰. <https://doi.org/10.22059/jnrg.2025.404446.1061>

© نویسندگان.

ناشر: انتشارات دانشگاه تهران.

مقدمه

گذار شهری در بسیاری از کشورها وارد مرحله جدیدی شده است که در آن بخش قابل توجهی از جمعیت شهری و رشد زمینی در گستره بیرونی شهری اتفاق می‌افتد (Majedi and Pourjohari, 2013; Flyvbjerg, 2007; Forrest & Kearns, 2001). توسعه شهری پایدار در جوامع معاصر - به‌ویژه در کلان‌شهرهایی که با شتابی سرسام‌آور رشد می‌کنند - دیگر تنها به‌معنای نوسازی کالبدی و زیرساختی نیست، بلکه در عمل به بازاندیشی عمیق در هویت‌های اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی انجامیده است. یکی از مهم‌ترین موضوع‌های فضاهای پیراشهری، تفاوت معنادار هزینه‌های توسعه و ایجاد زیرساخت‌ها نسبت به زمین‌های درون شهر است، در نتیجه فضاهای شهری از لحاظ اقتصادی مطلوبیت بیشتری برای توسعه ساخت‌وساز و فراهم کردن زیرساخت‌ها دارد. از این رو ضرورت دارد از زمین‌ها و محیط پیرامون شهرها به‌عنوان منابع محدود، کالای استراتژیک و واجد ارزش سرمایه‌گذاری به نحو مطلوبی استفاده کرد، به‌طوری که در فرایند توسعه کشور کاربری اقتصادی استراتژیکی برای آنها در نظر گرفت (Dehghan, 1992; Rik Abadi & Farahani, 2021; Halbwachs, 1992). در جهان کلان‌شهرها (مانند شهر تهران)، جایی که انبوه جمعیت، شکاف‌های طبقاتی فزاینده، فرسودگی گسترده بافت‌ها و افت محسوس کیفیت زندگی به چالشی مداوم تبدیل شده، این موضوع اهمیتی دوچندان یافته است (Lynch, 1981; Jacobs, 1961). بافت‌های فرسوده - با آن تخریب آشکار کالبدی، فقر اقتصادی عمیق، انزوای اجتماعی و از دست رفتن حس تعلق محلی - شاید بزرگ‌ترین مانع پیش روی هرگونه تلاش برای پایداری به‌شمار می‌روند (Harvey, 2008; Sassen, 2001; Agyeman et al., 2003; Durkheim, 1984).

در ایران در شهرهای کلان و بزرگ همچون تهران، مشهد، تبریز و... حجم این بافت‌ها آن قدر قابل توجه است که تجربه‌های متعدد بازآفرینی طی دهه‌های اخیر، ناکارآمدی رویکردهای صرفاً فیزیکی و مهندسی‌محور بدون توجه به شاخص‌های فرهنگی و اجتماعی به‌طور روشن محور بحث و مطالعه قرار گرفته‌اند (Habibi and Maghsoudi, 2002; Mohasen Niari et al., 2025; Mousa Kazemi et al, 2025). به‌طور کلی ریشه اصلی این ناکامی را باید در غفلت از لایه‌های فرهنگی (ارزش‌ها، باورها، هنجارهای روزمره) و لایه‌های اجتماعی (روابط متقابل، اعتماد جمعی و سرمایه اجتماعی) جست‌وجو کرد؛ لایه‌هایی که در واقع تعیین‌کننده‌ترین عامل موفقیت یا شکست هر طرحی هستند (Bourdieu, 1986; Putnam, 2000; Amin, 2006; Andersen, 2013; Afsari Bajestani and Ranjbar, 2024).

برک^۱ (۲۰۰۹) در دورگه‌گی فرهنگی نشان می‌دهد آمیزش‌های فرهنگی فرایندی کهن و پیوسته‌اند که در عصر جهانی شدن شتاب گرفته و در قالب ترکیب‌های روزمره شهری - از معماری‌های تلفیقی تا مناسک اجتماعی و دینی هم‌نهاد - اسطوره «خلوص فرهنگی» بازتولیدشده در روایت‌های رسمی ملی را به چالش می‌کشند. او با سامان‌دهی تحلیل خود در پنج محور اشیا و کنش‌های دورگه، مفاهیم ترجمه و کریولیزاسیون، موقعیت‌های نابرابر قدرت، واکنش‌های میان مقاومت پالایش‌گرایانه و سازگاری خلاق و پیامدهای متنوع از همگن‌سازی تا هم‌افزایی خلاق، بر عاملیت انسانی و جریان‌های چرخشی فرهنگ تأکید می‌کند؛ واقعیت‌هایی که در برنامه‌ریزی‌های دولت‌محور اغلب نادیده گرفته می‌شوند. بر این اساس هر الگوی فرهنگی - اجتماعی توسعه پایدار شهری در بافت‌های فرسوده باید بر اصول دورگه‌گی و فرایندهای ترجمه و مذاکره فرهنگی تکیه کند تا بازآفرینی‌ای تاب‌آور، اجتماع‌محور و منطبق با لایه‌های زیسته شکل گیرد، نه بر مبنای چشم‌اندازهای از بالا به پایین و پالایش‌شده سیاست‌های رسمی.

لوفور^۲ در تولید فضا، فضا را نه ظرفی خنثی، بلکه برساخته‌ای اجتماعی و متأثر از مناسبات تولید و قدرت می‌داند. او با سه‌گانه ادراک‌شده، تصورشده و زیسته نشان می‌دهد کنش‌های روزمره، عقلانیت برنامه‌ریزی و معانی نمادین در تولید مستمر فضای شهری درهم‌تنیده‌اند. در سرمایه‌داری، این فرایند به «فضای انتزاعی» همگن‌ساز و سلطه‌محور می‌انجامد که تفاوت‌ها را به حاشیه می‌راند. از این رو طراحی الگوی فرهنگی - اجتماعی توسعه پایدار در بافت‌های فرسوده مستلزم بازتعریف فضا به‌مثابه عرصه‌ای پویا از معنا، کنش جمعی و عاملیت اجتماعی است، نه موضوعی صرفاً فنی و از بالا به پایین.

¹ Burke

² Lefebvre

علی زاده کافشانی (۲۰۲۲) با رویکردی تحلیلی - تاریخی به بررسی سیر تحول فرایندها و پارادایم‌های برنامه‌ریزی شهری پرداخته و نشان داده است این حوزه از الگوهای عقلانیت فنی و اثبات‌گرا به سوی رهیافت‌های ارتباطی، مشارکتی و زمینه‌گرا حرکت کرده است. مطالعه با تبیین مبانی معرفت‌شناختی هر پارادایم، بر این نکته تأکید دارد که برنامه‌ریزی شهری نه صرفاً یک سازوکار فنی، بلکه عرصه‌ای اجتماعی - سیاسی متأثر از ساختار قدرت، کنشگران و بستر فرهنگی است. بر این اساس تأکید می‌شود که گذار به الگوهای نوین برنامه‌ریزی مستلزم پذیرش تکثر، تعامل اجتماعی و توجه به پویایی‌های محلی در فرایند تصمیم‌سازی شهری است؛ موضوعی که می‌تواند چارچوب نظری مناسبی برای بازاندیشی در سیاست‌ها و مداخلات توسعه شهری فراهم آورد. پژوهش حاضر دقیقاً همین خلأ را هدف گرفته و کوشیده است با ارائه «مدل پارادایمی فرهنگی - اجتماعی توسعه شهری»، چارچوبی یکپارچه - هم نظری و هم عملی - طراحی کند که در آن، تعامل میان هنجارهای فرهنگی، پیوندهای اجتماعی و سیاست‌های نهادی به‌دقت تحلیل شود تا راهکارهایی بومی و پایدار برای بازآفرینی به‌دست آید. این مدل بر حفظ تعادل میان سه بعد کالبدی، اجتماعی و فرهنگی تأکید دارد و برای آزمون عملی خود، بافت‌های فرسوده مناطق ۱۷ و ۱۸ تهران را برگزیده است؛ مناطقی با تراکم جمعیتی بالا، فقر اقتصادی شدید، کمبود شدید خدمات شهری و در عین حال دارای ویژگی‌های فرهنگی - اجتماعی غنی و خاص که بستر بسیار مناسبی برای سنجش کارایی مدل فراهم می‌کنند. با این حال تمرکز اصلی پژوهش همچنان بر طراحی و تبیین مدل قرار دارد و مطالعه موردی تنها به‌منزله ابزاری برای اعتبارسنجی آن به‌کار رفته است.

سؤال محوری پژوهش را می‌توان این‌گونه صورت‌بندی کرد: چگونه می‌توان با تکیه بر ساختارهای فرهنگی و اجتماعی بومی، مدلی پارادایمی برای توسعه شهری پایدار طراحی کرد و این مدل تا چه حد در بافت‌های فرسوده مناطق ۱۷ و ۱۸ تهران قابل راستی‌آزمایی و تعمیم است؟

مبانی نظری این پژوهش بر تلاقی دو حوزه جامعه‌شناسی فرهنگی و برنامه‌ریزی شهری استوار شده است. توسعه پایدار برای تمام بخش‌های جوامع انسانی ضرورتی غیرقابل انکار است، اما جوامع شهری، با توجه به شرایط و وضعیت کنونی اولویت دارند، چراکه روند توسعه مناطق شهری در کل به‌خصوص در کشورهای در حال توسعه ابعاد بسیار وسیعی به خود گرفته است (Cerreta et al., 2018; Hayden, 1997; Lees et al., 2008). توسعه شهری پایدار - آن‌گونه که از گزارش تا اهداف توسعه پایدار سازمان ملل (۲۰۱۵) تعریف شده - فرایندی چندوجهی است که کیفیت زندگی امروز را بدون به خطر انداختن نسل‌های آینده، از طریق یکپارچگی ابعاد کالبدی، اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و زیست‌محیطی دنبال می‌کند. بافت فرسوده نیز به مناطقی اطلاق می‌شود که همزمان دچار زوال کالبدی، اجتماعی و فرهنگی شده‌اند و نیازمند مداخله‌ای جامع هستند. ساختارهای فرهنگی (ارزش‌ها، باورها و عادات) هویت و رفتار جمعی را شکل می‌دهند و ساختارهای اجتماعی (شبکه‌های روابط، اعتماد و سرمایه اجتماعی) انسجام جامعه را حفظ می‌کنند (Putnam, 2000; Parsons, 1951; Bourdieu, 1986; Durkheim, 1984).

نظریه‌های محوری که مدل پارادایمی بر آنها بنا شده عبارت‌اند از: سرمایه اجتماعی برای تقویت مشارکت مردمی، نظریه میدان برای فهم روابط قدرت، نظریه تولید فضا برای درک تعاملات فرهنگی - فضایی، بازآفرینی شهری با تأکید بر عدالت فضایی و در نهایت نظریه عدالت فضایی برای توزیع عادلانه منابع و فرصت‌ها. این مجموعه نظریه‌ها، ابعاد فرهنگی و اجتماعی را به شکلی یکپارچه پوشش می‌دهند و پایه‌ای محکم برای مدل پیشنهادی فراهم می‌آورند (Putnam, 2000; Lefebvre, 1991; Soja, 2010; Bourdieu, 1986; Harvey, 2008).

چارچوب نظری پژوهش با تلفیق ساختارهای فرهنگی (هویت محلی، آیین‌های مذهبی و سنت‌های جمعی) و ساختارهای اجتماعی (سرمایه اجتماعی، شبکه‌های محلی از جمله مساجد و هیئت‌ها)، رابطه این ساختارها با پایداری شهری را توضیح می‌دهد. این تأثیرگذاری از طریق میانجی‌هایی چون مشارکت واقعی ساکنان، همکاری بین‌نهادی و حکمروایی مشارکتی صورت می‌گیرد (Harvey, 2008; Rhodes, 1997). مدل پیشنهادی خلأ جدی موجود در ادبیات یعنی فقدان مدل‌های بومی و فرهنگ‌محور را پر می‌کند و راهکارهای عملی مشخصی - مانند تقویت نقش مساجد به‌عنوان کانون‌های اجتماعی، فرهنگی - ارائه می‌دهد.

شهرهای ایران در چند دهه گذشته با رشد سریع و ناکترل مواجه بوده‌اند و سیاست‌های محدودسازی رشد شهری به‌خوبی عمل نکرده‌اند (Majedi and Pourjohari, 2013). این مهم در حالی است که بررسی پیشینه جهانی نشان می‌دهد رویکردهای

بازآفرینی شهری از پارادایم مدرنیستی صرف به سوی الگوهای اجتماعی - فرهنگی و مشارکتی حرکت کرده‌اند (Lefebvre, 1991; Kline, 2015). سرمایه اجتماعی ضعیف، مهم‌ترین عامل شکست بسیاری از پروژه‌ها بوده است (Forrest & Kearns, 2001; Kline, 2015; Parsons, 1951). سرمایه‌های اجتماعی به‌عنوان یکی از پیش‌شرط‌های لازم برای توسعه شهری، عناصری چون اعتماد اجتماعی، آگاهی اجتماعی و درجه دینداری دارد که میزان هریک از این مؤلفه‌ها در جوامع مختلف متفاوت است (Mohseni Tabrizi and Aghamohseni, 2010). حکمروایی مشارکتی واقعی با وجود موانع بوروکراتیک، تنها راه موفقیت بلندمدت است (Flyvbjerg, 2007; UN-Habitat, 2020; Public-Private-People Partnership). هویت فرهنگی و حافظه جمعی، کلید حفظ انسجام در برابر تخریب هستند (Zukin, 1995; Halbwachs, 1992; Rhodes, 1997). گونه‌شناسی بومی مانند خانه‌های حیاط‌دار مرکزی، حس برابری و تعلق را تقویت می‌کند. رشد شهر که به‌صورت گسترش فیزیکی بی‌برنامه‌ای است موجب تشدید بحران‌های محیط زیستی شهر و کاهش فضای سبز اطراف شهر شده است، در نتیجه پراکندگی شهر مسائلی مانند اسراف در استفاده از زمین، افزایش هزینه زیرساختی و عدم پیوستگی حومه شهر پیش می‌آید (Hosseini et al., 2020; Zukin, 1995). با رشد فیزیکی شهرها، زمین‌های کشاورزی و منابع طبیعی تغییر کاربری می‌دهند که این عمل سبب قطعه قطعه شدن اکوسیستم طبیعی می‌شود و بر تنوع زیستی منطقه تأثیر منفی می‌گذارد (UN-, 2010; Esmailpoor et al., 2020; Soja, 2010; Habitat, 2020). در اینجا درک ارتباط بین انسان و طبیعت در شهرسازی و تصمیم‌سازی شهری برای رسیدن به تاب‌آوری و پایداری شهری ضرورت می‌یابد (United Nations, 1972; United Nations, 2015; World Bank, 2019). تاب‌آوری زیست‌محیطی نیز تنها زمانی حاصل می‌شود که مسائل فنی با ساختارهای نهادی و اجتماعی تلفیق شوند (World Bank, 2019; Hosseini et al., 2020). پروژه‌های موفق استفاده مجدد تطبیقی از زیرساخت‌های فرهنگی (مانند کارخانه آرگو یا سازمان آب) نشان داده‌اند وقتی فرهنگ در مرکز مداخله قرار گیرد، مشارکت خودجوش به‌شدت افزایش می‌یابد (Satterthwaite, 2013).

به بیان خلاصه، حوزه‌های تحلیلی کلیدی پژوهش حاضر عبارت‌اند از: فضای شهری به‌مثابه فضای نمادین و تولیدشده، سرمایه اجتماعی به‌عنوان چسب انسجام اجتماعی، حکمروایی مشارکتی واقعی، هویت فرهنگی و حس تعلق، گونه‌شناسی بومی و پایداری، تاب‌آوری ترکیبی فنی - اجتماعی و هدایت بازآفرینی از طریق زیرساخت‌های فرهنگی موجود. همه این یافته‌ها با وضعیت مناطق ۱۷ و ۱۸ تهران هم‌خوانی آشکاری دارند.

شکاف‌های پژوهشی عمده‌ای که همچنان باقی مانده عبارت‌اند از: نبود پارادایم‌های یکپارچه فرهنگی - اجتماعی، نظریه‌پردازی ناکافی درباره مقاومت‌های مردمی، عملیاتی‌سازی محدود سرمایه فرهنگی و فقدان چارچوب‌های مقیاس‌پذیر بومی. پژوهش حاضر دقیقاً این شکاف‌ها را هدف گرفته و با ارائه مدلی پارادایمی که نظریه‌های یادشده را با ابزارهای تحلیل فضایی مانند SEM تلفیق می‌کند، به تقویت هویت محلی، انسجام اجتماعی و تاب‌آوری در بافت‌های فرسوده تهران کمک می‌کند. این رویکرد - که مبتنی بر شواهد تجربی و روش‌های ترکیبی است - نه تنها در تهران، بلکه در دیگر کلان‌شهرهای مشابه نیز قابلیت تعمیم دارد و می‌تواند مبنای سیاست‌گذاری‌های مؤثرتری قرار گیرد.

روش‌شناسی تحقیق

در این پژوهش - با توجه به پیچیدگی موضوع و ضرورت درک همزمان روابط ساختاری و لایه‌های عمیق معنا - از رویکرد ترکیبی کمی - کیفی استفاده شده است؛ رویکردی که به‌خوبی امکان آزمون فرضیه‌های علی مانند تأثیر میانجی‌گرانه ساختارهای فرهنگی و سرمایه اجتماعی بر پایداری شهری از راه مدل‌سازی معادلات ساختاری (SEM)^۱ را با کاوش ژرف پدیده‌های اجتماعی - فرهنگی (به‌ویژه استخراج تم‌های هویتی و حس تعلق از طریق تحلیل مضمون) ترکیب می‌کند. این هم‌افزایی داده‌های عددی و روایی، به‌ویژه هنگامی که با دقت روش‌شناختی همراه شود، نه تنها اعتبار درونی و بیرونی یافته‌ها را به‌طور قابل‌ملاحظه‌ای ارتقا می‌دهد، بلکه قابلیت انتقال نتایج به عرصه سیاست‌گذاری و عمل را نیز به شکل معناداری تقویت می‌کند.

تمام مراحل گردآوری و تحلیل داده‌ها با رعایت دقیق اصول اخلاق پژوهشی انجام شده است: رضایت آگاهانه شرکت‌کنندگان به‌صورت کتبی اخذ و محرمانگی هویت و اطلاعات ایشان به‌طور کامل تضمین شد و هیچ‌گونه آسیبی - جسمانی، روانی یا اجتماعی

^۱ Structural Equation Modeling

- به افراد وارد نشد. این تعهد اخلاقی هم‌راستا با کدهای انجمن روان‌شناسی آمریکا (APA)^۱، همچنین پروتکل‌های مصوب کمیته اخلاق در پژوهش دانشگاه بوده است.

برای کاهش سوگیری‌های احتمالی نیز تمهیداتی اندیشیده شد از جمله نمونه‌گیری طبقه‌ای هدفمند بر اساس متغیرهای کلیدی (سن، جنسیت، مدت سکونت، سطح درآمد) و بهره‌گیری از گویه‌های معکوس و سؤال‌های کنترل در ابزارهای سنجش که امکان شناسایی پاسخ‌های غیرصادقانه یا الگوهای ثابت را فراهم می‌آورد.

طبیعی است که هر پژوهشی محدودیت‌هایی دارد؛ تمرکز جغرافیایی بر مناطق ۱۷ و ۱۸ تهران - هرچند برای عمق‌بخشی به تحلیل ضروری بود - در مرحله تفسیر نتایج با احتیاط کامل مورد توجه قرار گرفت و از این رو در بخش پیشنهادها، انجام مطالعات تطبیقی در دیگر کلان‌شهرهای ایران و حتی کشورهای هم‌سطح توسعه، به‌منظور آزمون قابلیت تعمیم‌پذیری مدل پارادایمی پیشنهادی به‌طور جدی توصیه شده است.

۱. مسیر پژوهش

مسیر اجرای پژوهش - با توجه به پیچیدگی‌های خاص بافت‌های فرسوده مناطق ۱۷ و ۱۸ تهران و ضرورت حفظ تمرکز مداوم بر چالش‌های محوری نظیر فرسایش هویت محلی و فروپاشی سرمایه اجتماعی - در قالب پنج فاز اصلی و کاملاً متوالی طراحی شد، به‌گونه‌ای که هر فاز نه‌تنها از دستاوردهای فاز پیشین تغذیه می‌کند، بلکه زمینه را برای فاز بعدی نیز به‌طور هدفمند آماده می‌سازد. این ترتیب فازها به‌عمد بر پایه چرخه تحقیقاتی بنا نهاده شده است تا ضمن تضمین انسجام درونی فرایند، کارایی عملیاتی نیز به حداکثر برسد و از پراکندگی یا دوباره‌کاری جلوگیری شود.

۱-۱. طراحی و برنامه‌ریزی پژوهش

فاز نخست پژوهش - در واقع همان مرحله برنامه‌ریزی است که بنیاد کل کار را می‌سازد - هم پایه نظری و هم زیرساخت عملی تحقیق را پی‌ریزی می‌کند، به نحوی که در آن، شناسایی دقیق مسئله، تدوین اهداف کلی و جزئی، صورت‌بندی پرسش‌های محوری و فرضیه‌ها و در نهایت تخصیص منابع انسانی و مالی به‌طور هم‌زمان و هماهنگ انجام می‌پذیرد.

مسئله اصلی با کاوش عمیق در داده‌های ثانویه - به‌ویژه گزارش‌های رسمی شهرداری تهران درباره شدت گرفتن زوال کالبدی همراه با فرسایش شدید پیوندهای اجتماعی در مناطق ۱۷ و ۱۸ - به شکل روشمند تشخیص داده شد؛ تشخیص این مسئله، در عمل نقطه عزیمت تمام مراحل بعدی شد.

اهداف اصلی پژوهش دوگانه بودند: نخست، طراحی یک مدل پارادایمی فرهنگی - اجتماعی برای توسعه شهری پایدار و دوم، راستی‌آزمایی این مدل از طریق مدل‌سازی معادلات ساختاری (SEM). اهداف فرعی نیز بر شناسایی و سنجش روابط میان ساختارهای فرهنگی (مانند هویت محلی و حافظه جمعی) و ساختارهای اجتماعی (مانند شبکه‌های محلی، مساجد و هیأت‌های مذهبی) با پایداری شهری متمرکز شد و در نهایت به ارائه پیشنهادهای عملی و قابل اجرا در سطح سیاست‌گذاری انجامید. گام‌های کلیدی این فاز به شرح زیر عملیاتی شدند:

- بررسی و تحلیل مسئله: چالش‌های اصلی مناطق با تکیه بر آمار سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۱۳۹۵ و گزارش‌های تخصصی مرکز تحقیقات راه، مسکن و شهرسازی به‌طور دقیق واکاوی شد. این تحلیل نشان داد زوال کالبدی بدون توجه به لایه‌های فرهنگی و اجتماعی، در عمل غیرقابل توقف است.
- تدوین پرسش‌ها و فرضیه‌ها: پرسش اصلی به این صورت صورت‌بندی شد: «چگونه ساختارهای فرهنگی و اجتماعی می‌توانند مبنای یک مدل پارادایمی پایدار برای توسعه شهری را تشکیل دهند؟» و از دل همین پرسش، فرضیه‌هایی مانند H1 (ساختارهای فرهنگی تأثیر مثبت و معنادار بر مشارکت ساکنان دارد) استخراج و آماده آزمون شد.

^۱ American Psychological Association

- بررسی و تلفیق ادبیات: نظریه‌های کلیدی پاتنام^۱ (۲۰۰۰) در باب سرمایه اجتماعی و بوردیو^۲ (۱۹۸۶) در باب میدان و سرمایه فرهنگی، از طریق جست‌وجوی سیستماتیک در پایگاه‌های داده علمی داخلی و بین‌المللی.

۱-۲. طراحی ابزار گردآوری داده‌ها

فاز دوم پژوهش - که به تعبیر دقیق‌تر، مرحله‌ای تعیین‌کننده در گذار از چارچوب نظری به داده‌های تجربی به‌شمار می‌رود - تماماً بر ساخت و توسعه ابزارهای سنجش معتبر و پایا متمرکز شد؛ ابزارهایی که باید متغیرهای کلیدی مدل (از هویت محلی و سرمایه اجتماعی گرفته تا مشارکت ساکنان و پایداری شهری) را با دقت و قابلیت اطمینان بالا اندازه‌گیری کنند. این فاز، فرایند طراحی را از مرحله پیش‌آزمون اولیه تا اعتبارسنجی نهایی و محاسبه ضرایب پایایی (مانند آلفای کرونباخ) و روایی سازه به‌طور نظام‌مند هدایت کرد، به نحوی که هر ابزار پیش از ورود به مرحله جمع‌آوری داده‌های اصلی، از فیلترهای سخت‌گیرانه روش‌شناختی عبور کرده باشد. جزئیات گام‌های عملیاتی این فاز در جدول ۱ به‌صورت ساختاریافته ارائه شده است. این جدول - که در ادامه آمده - نه تنها توالی منطقی مراحل را روشن می‌سازد، بلکه تأکید ویژه‌ای نیز بر بهینه‌سازی گویه‌ها و مقیاس‌ها برای ورود به مدل‌سازی معادلات ساختاری (SEM) دارد؛ امری که تجربه نشان داده است بدون آن برازش مدل به‌شدت آسیب می‌بیند.

جدول ۱. خلاصه گام‌های فاز ۲

گام کلیدی	توضیح مختصر	خروجی / معیار موفقیت
طراحی اولیه	تدوین ۴۰ گویه بر اساس مدل مفهومی (۱۵ فرهنگی، ۱۵ اجتماعی، ۱۰ پایداری) با ۱۰ درصد معکوس	گویه‌های بهینه برای SEM
پیش‌آزمون	آزمون روی ۳۰ نفر؛ اصلاح ۵ گویه ابهام‌دار	بهبود CVR و آلفا به > 0.80
روایی و پایایی	صوری (۹۰ درصد توافق کارشناسان)؛ محتوایی ($CVR > 0.7$)، (آلفا = 0.82)	ابزار آماده برای جمع‌آوری

برای ارزیابی دقیق‌تر کیفیت ابزارها، جدول ۲ پایایی و روایی زیرمقیاس‌ها را نشان می‌دهد.

جدول ۲. پایایی و روایی زیرمقیاس‌ها

زیرمقیاس	تعداد گویه	آلفای کرونباخ	پایایی ترکیبی (CR) ^۲	روایی همگرا (CV) ^۴
ساختارهای فرهنگی	۱۵	۰/۸۸	۰/۹۱	۰/۶۲
ساختارهای اجتماعی	۱۵	۰/۸۲	۰/۸۷	۰/۵۸
پایداری شهری	۱۰	۰/۸۷	۰/۸۹	۰/۶۱
مجموع	۴۰	۰/۸۵	۰/۸۸	۰/۶۰

۱-۳. گردآوری داده‌ها

داده‌های پژوهش - که بخش اعظم بار اثبات مدل پارادایمی را بر دوش می‌کشند - از ۳۲۵ پرسشنامه کاملاً معتبر گردآوری شد، نرخ پاسخ‌دهی ۸۵ درصد (هرچند در چکیده اولیه ۱۴۵ مورد ذکر شده بود، اما پس از پالایش نهایی و تعدیل نمونه، حجم کل به این تعداد رسید). توزیع پرسشنامه‌ها به دو شیوه اصلی انجام پذیرفت: ۶۰ درصد به‌صورت آنلاین و ۴۰ درصد به‌صورت میدانی و حضوری. همزمان داده‌های کیفی از راه ۲۰ مصاحبه نیمه‌ساختاریافته تأمین شد که میانگین مدت هر مصاحبه ۴۵ دقیقه بود و تمام آنها تنها با رضایت آگاهانه کتبی شرکت‌کنندگان ضبط شد.

۱-۴. تحلیل داده‌ها

این فاز بر پردازش سیستماتیک داده‌ها با ابزارهای آماری پیشرفته تمرکز دارد تا روابط ساختاری را به‌طور دقیق آزمون کند. خلاصه گام‌های کلیدی فاز ۴ در جدول ۳ ارائه شده است.

¹ Putnam

² Bourdieu

³ Composite Reliability

⁴ Convergent Validity

جدول ۳. خلاصه گام‌های فاز ۴

گام کلیدی	توضیح مختصر	خروجی / معیار موفقیت
پاک‌سازی داده‌ها	بررسی $VIF < 5$ (میانگین $1/8$)، حذف پرت‌ها (۲ درصد) و نرمالیتی	داده‌های آماده برای EFA/PCA
تحلیل مقدماتی	آمار توصیفی (μ, σ)، EFA (KMO=۰.۸۴) ^۲	استخراج ۵ عامل با واریانس ۶۸.۴ درصد
تحلیل پیشرفته	CFA/SEM (AMOS)، رگرسیون (SPSS)، مضمون (MAXQDA)	مدل با $R^2=62\%$ و CI=۹۵٪

جدول مذکور، جریان پردازش داده‌ها را برجسته می‌سازد و بر اعتبار تحلیل‌های پیشرفته تأکید دارد.

۱-۵. تفسیر نتایج و پیشنهادها

نتایج با مقایسه انتقادی با پیشینه تفسیر شد و پیشنهادهای عملی ارائه گردید.

۲. رویکرد و نوع پژوهش

پژوهش حاضر - با توجه به ماهیت چندلایه مسئله و ضرورت درک همزمان روابط ساختاری و عمق معانی نهفته در زمینه‌های فرهنگی - اجتماعی - از رویکرد ترکیبی متوالی توضیحی بهره برده است، به نحوی که ابتدا مرحله کمی (متمرکز بر آزمون روابط ساختاری مدل از راه مدل‌سازی معادلات ساختاری یا SEM و رگرسیون چندگانه) اجرا شد و پس از آن، مرحله کیفی به‌منظور تفسیر تم‌های استخراج‌شده و غنابخشی به زمینه‌های محلی و تجربیات زیسته ساکنان به‌کار گرفته شد. این ترتیب متوالی که به‌عمد برای بهره‌گیری حداکثری از نقاط قوت هر دو پارادایم انتخاب شده بود، اعتبار نتایج را از طریق همگرایی داده‌های کمی و کیفی و به‌ویژه از راه ادغام یافته‌ها در سطح متا - استنباط به‌طور قابل ملاحظه‌ای افزایش داد؛ تجربه‌ای که بارها در مطالعات شهری نشان داده است تنها با چنین تلفیقی می‌توان به درک جامعی از پدیده‌های پیچیده مانند بازآفرینی بافت‌های فرسوده دست یافت. از منظر نوع‌شناسی پژوهش، کار را می‌توان در دسته مطالعات کاربردی - توصیفی - تحلیلی جای داد که به‌طور مستقیم مسائل واقعی سیاست‌گذاری و عمل در حوزه بازآفرینی پایدار شهری را هدف گرفته و کوشیده است راهکارهایی قابل اجرا در سطح کلان‌شهری چون تهران ارائه دهد.

۳. جامعه آماری و روش نمونه‌گیری

جامعه آماری و روش نمونه‌گیری بر اساس اصول آماری استاندارد طراحی شده تا نمایندگی و تعمیم‌پذیری را تضمین کند و جزئیات آن در جدول ۴ خلاصه شده است.

جدول ۴. جامعه آماری، روش نمونه‌گیری و حجم نمونه

مؤلفه	توضیحات	منبع / معیار محاسبه	حجم / جزئیات
جامعه آماری	کل: ۵۰,۶۵۰ نفر (ساکنان: ۵۰,۰۰۰؛ مدیران: ۲۰۰؛ کارشناسان: ۱۵۰؛ فعالان: ۳۰۰)	آمار شهرداری تهران ^۳	تمرکز بر ساکنان برای صدای محلی
محدودیت‌ها و راه‌حل	دسترسی محدود به مدیران؛ گلوله برفی جزئی برای تکمیل	هماهنگی رسمی شهرداری	حل با ۱۰ درصد افزایش پیگیری
روش نمونه‌گیری	ترکیبی: هدفمند برای متخصصان (عمق کیفی)؛ طبقه‌ای تصادفی برای ساکنان (تعمیم‌پذیری)	تخصص در بازآفرینی؛ تخصیص نیمی	۲۰ مصاحبه (اشباع نظری پس از ۱۸)؛ ۳۰۵ پرسشنامه
حجم نمونه کلی	۳۲۵ پرسشنامه (فرمول کوکران: اطمینان ۹۵ درصد، خطا ۵ درصد، $p=0.5$)؛ ۲۰ مصاحبه	$G*Power=3.1$ ؛ $\alpha=0.05$ ؛ $\beta=0.95$ ؛ effect size برای SEM	تعمیم‌پذیر به بافت‌های مشابه

^۱ variance inflation factor

^۲ Exploratory factor analysis

این جدول ترکیب جامعه آماری متنوع را با روش‌های نمونه‌گیری هدفمند و تصادفی نشان می‌دهد که صدای محلی ساکنان (۹۱ درصد) را در تحلیل ساختارهای اجتماعی برجسته می‌سازد. برای محاسبه حجم نمونه از روش طبقه‌ای، جدول ۵ جزئیات محاسبات را بر اساس فرمول تخصیص نیمین^۱ نشان می‌دهد.

جدول ۵. محاسبه تخصیص نیمین

طبقه	N_h	σ_h	$N_h * \sigma_h$	محاسبه $(n=325) N_h$	حجم نهایی
ساکنان	۵۰,۰۰۰	۰/۵	۲۵,۰۰۰	$325 \times (25.000 / 25.240) = 321/91$	۲۹۶ (کاهش متناسب برای جبران حداقل‌ها)
مدیران	۲۰۰	۰/۳	۶۰	$325 \times (60 / 25.240) = 0/77$	۷ (حداقل تعیین شده)
کارشناسان	۱۵۰	۰/۴	۶۰	$325 \times (60 / 25.240) = 0/77$	۷ (حداقل تعیین شده)
فمالان	۳۰۰	۰/۴	۱۲۰	$325 \times (120 / 25.240) = 1/55$	۱۵
مجموع	۵۰,۶۵۰	-	۲۵,۲۴۰	-	۳۲۵

۴. گردآوری داده‌ها

پرسشنامه محقق ساخته با ۴۰ گویه (۱۵ برای ساختارهای فرهنگی، ۱۵ برای اجتماعی، ۱۰ برای پایداری شهری) بر مقیاس لیکرت ۵ نقطه‌ای (۱=کاملاً مخالف تا ۵=کاملاً موافق) طراحی و برای مدل SEM بهینه‌سازی شد. روایی: روایی ابزار از طریق روش‌های صوری، محتوایی و سازه‌ای ارزیابی شد و نتایج نشان‌دهنده همگرایی و تمایز مناسب سازه‌ها است. جزئیات روایی در جدول ۶ خلاصه شده است.

جدول ۶. روایی پرسشنامه

نوع روایی	شاخص/روش	معیار/آستانه	مقدار/مثال	ملاحظات
روایی صوری	توافق خبرگان (۱۰ کارشناس)	$\leq 80\%$	۹۰٪	بازنگری ۳ گویه بر اساس بازخورد
روایی محتوایی	$CVR = (n_c - N/2) / (N/2)$	≤ 0.62 ($N=10$)	$n_c=0/80$ $CVR=0/80$	محاسبه برای ۴۰ گویه؛ اصلاح ۳ مورد
روایی سازه‌ای	بارهای عاملی (CFA): AVE	$AVE > 0.50$	بار=۰.۷۲ $AVE=0.57$	$\sqrt{AVE} > r$ (۰.۷۵ > ۰.۶۵): تمایز

پایایی: پایایی ابزار با روش‌های درونی، ترکیبی و زمانی ارزیابی شد و نتایج ثبات بالای اندازه‌گیری را تأیید می‌کند. جزئیات پایایی در جدول ۷ ارائه شده است.

جدول ۷. پایایی پرسشنامه

نوع پایایی	شاخص/روش	معیار/آستانه	مقدار/مثال	ملاحظات
پایایی درونی	آلفای کرونباخ	≥ 0.70	۰/۸۲ (کل)	فرهنگی=۰/۸۵؛ اجتماعی=۰/۸۰
پایایی ترکیبی	$CR = \frac{(\sum \lambda_i)^2}{(\sum \lambda_i)^2 + \sum e_i}$	≥ 0.70	$\lambda_i=0/72 \rightarrow CR=0/86$	بر اساس CFA
پایایی زمانی	(n=۳۰ دو هفته،) آزمون - آزمون مجدد	≥ 0.70	۰/۷۹	ثبات در بافت پویا بافت فرسوده

جدول پایایی، ثبات درونی و زمانی ابزار را بر اساس آزمون‌های استاندارد نشان می‌دهد. کنترل سوگیری: ۱۰ درصد گویه‌های معکوس، دو سؤال کنترلی (مانند «برای دقت، گزینه ۲ را انتخاب کنید») و تأکید بر محرمانگی (داده‌ها بدون نام ذخیره شد). روایی اکولوژیکی نیز از طریق پیش‌آزمون میدانی تأیید شد. ساختار کلی پرسشنامه در جدول ۸ توصیف شده است.

^۱ Neyman Allocation

جدول ۸. طرح یکپارچه پرسشنامه (ساختار، اجزا و نمونه‌ها)

بخش	هدف / دستورالعمل	اجزا و نمونه‌ها	شیوه نمره‌گذاری / کنترل
مقدمه	بیان هدف، محرمانگی، زمان ۱۰-۱۵ دقیقه	رضایت آگاهانه (بلی / خیر)؛ توضیح نقش شرکت‌کننده در بازآفرینی محلی	ادامه فقط با «بلی»؛ خروج امن
دموگرافیک	توصیف نمونه (۵ سؤال)	سن (۱۸-۳۰، ۳۱-۵۰، ۵۱+)، جنسیت، تحصیلات، مدت سکونت (> ۱۰ سال)، اشتغال	توصیفی؛ کنترل برای متغیرهای تعدیل‌کننده
متغیرهای پژوهش	سنجش سازه‌ها برای مدل پارادایمی	«هویت محلی بر مشارکت تأثیر ندارد» (معکوس، ۱۰ درصد کل)؛ گویه‌های SEM-بهبینه	لیکرت ۵ درجه
سوالات کنترلی	تشخیص پاسخ‌های تصادفی	«برای دقت، گزینه ۲ را انتخاب کنید»؛ آیتم نامرتب (مانند سؤال بی‌ربط به موضوع)	حذف / پرچم‌گذاری پاسخ‌های نامعتبر (۵ درصد)
پایانی	قدردانی و اطلاع‌رسانی	پیام تشکر؛ ایمیل اختیاری برای خلاصه نتایج و بازخورد	اطلاعات تماس جداگانه؛ پیگیری اخلاقی

جدول طرح پرسشنامه، اجزای ساختاری و کنترل‌های کیفیت را به‌صورت یکپارچه نمایش می‌دهد.

یافته‌های پژوهش

برای مدل SEM ساختار سلسله‌مراتبی متغیرها - که در واقع هسته اصلی آزمون فرضیات را تشکیل می‌دهد - دقیقاً بر پایه تلفیق نظریه‌های بنیادین (مانند سرمایه فرهنگی بورديو و سرمایه اجتماعی پاتنم) و شواهد تجربی پیشین (به‌ویژه مطالعات احمدی و همکاران بر انسجام اجتماعی در بافت‌های فرسوده) استخراج و عملیاتی‌سازی شد، به نحوی که هر متغیر پنهان از طریق شاخص‌های قابل مشاهده و بومی‌شده سنجیده شود. این سلسله‌مراتب نه تنها روابط پنهان میان ساختارهای فرهنگی - اجتماعی و پایداری شهری را نمایان می‌سازد، بلکه امکان آزمون دقیق نقش‌های میانجی (مانند مشارکت ساکنان به‌عنوان میانجی میان سرمایه اجتماعی و کیفیت زندگی) را نیز فراهم می‌آورد - موضوعی که تجربه نشان داده است بدون آن، مدل‌های ساختاری در زمینه‌های شهری ایران اغلب از عمق کافی بی‌بهره می‌مانند. جزئیات ابعاد، شاخص‌ها و منبع نظری - تجربی هر یک در جدول ۹ ارائه شده است. این جدول عملیاتی‌سازی متغیرها را به شکل شفاف و نظام‌مند نشان می‌دهد و به‌ویژه بر عناصر بومی مانند مساجد، هیأت‌های مذهبی و شبکه‌های محله‌ای تأکید دارد؛ عناصری که در بافت‌های فرسوده تهران نقش کانونی ایفا می‌کنند. گویه‌های پرسشنامه به‌طور مستقیم از همین شاخص‌ها مشتق شدند و در تحلیل عامل تأییدی (CFA) پس از حذف تنها دو گویه با بار عاملی کمتر از ۰.۵۰، روایی سازه و پایایی لازم را به‌دست آوردند. چنین عملیاتی‌سازی هدفمندی، مدل را به‌طور خاص با ویژگی‌های فرهنگی - اجتماعی بافت‌های فرسوده تهران (به‌ویژه تأکید بر مساجد به‌عنوان کانون‌های هویت و انسجام) سازگار ساخته و قابلیت تعمیم آن را به سایر کلان‌شهرهای ایران افزایش داده است.

جدول ۹. ابعاد، مؤلفه‌ها و شاخص‌ها برای مدل SEM

شاخص (گویه / اندازه‌گیری)	مؤلفه (متغیر پنهان فرعی)	بُعد (متغیر پنهان اصلی)
آیین‌های مذهبی (عزاداری محرم، ۳ گویه)، ارزش‌های مشترک (سنت‌های محلی، ۲ گویه)، داستان‌سرایی عمومی (یک گویه)، حفظ میراث فرهنگی (۲ گویه)	هویت محلی	ساختارهای فرهنگی
دانش و ارزش‌های فرهنگی (صنایع‌دستی محلی، ۲ گویه)، حافظه جمعی (مناظر حافظه شهری، ۲ گویه)، تعاملات نمادین (یک گویه)	سرمایه فرهنگی	ساختارهای فرهنگی
اعتماد اجتماعی (به نهادهای محلی، ۳ گویه)، شبکه‌های محلی (مساجد و انجمن‌ها، ۳ گویه)، انسجام محله‌ای (رفتارهای نگهداری جمعی، ۲ گویه)	سرمایه اجتماعی	ساختارهای اجتماعی
همکاری عمومی - خصوصی - مردمی PPP، (۲ گویه)، شوراها محله‌ای (۲ گویه)، دفاتر تسهیل‌گری (یک گویه)	مشارکت مشارکتی	ساختارهای اجتماعی
زیرساخت‌های سبز (پارک‌ها و زهکشی، ۲ گویه)، مدیریت ریسک (خطر سیل و زلزله، ۲ گویه)	تاب‌آوری زیست‌محیطی	توسعه شهری پایدار
توزیع عادلانه منابع (دسترسی به حمل‌ونقل عمومی، ۲ گویه)، کاهش نابرابری‌های فضایی (نفوذپذیری محله‌ها، ۲ گویه)	عدالت فضایی	توسعه شهری پایدار

توسعه شهری پایدار	بازآفرینی فرهنگی	استفاده مجدد تطبیقی (تبدیل انبارها به مراکز هنری، یک گویه)، تقویت زیرساخت‌های فرهنگی (بازارهای صنایع‌دستی، یک گویه)
-------------------	------------------	---

۱. روش‌های تجزیه و تحلیل داده‌ها

۱-۱. آمار توصیفی

آمار توصیفی با توصیف ویژگی‌های جمعیت‌شناختی نمونه و متغیرهای کلیدی، زمینه تحلیل‌های پیشرفته را فراهم می‌کند. تنوع جمعیتی در بافت‌های فرسوده بر ساختارهای فرهنگی و اجتماعی مؤثر بوده و نمونه‌گیری طبقه‌ای، نمایندگی مناسبی از جامعه هدف ارائه داده است. خلاصه داده‌ها در جدول ۱۰ (و نمودارهای ۱ تا ۴) آمده است.

جدول ۱۰. آمار توصیفی ویژگی‌های جمعیت‌شناختی نمونه (N=۳۲۵)

ویژگی	دسته‌بندی	فراوانی	درصد	تفسیر کاربردی در مطالعه
جنسیت	مرد	۱۸۰	۵۵/۴	توزیع جنسیتی با برتری مردان، با ساختارهای اجتماعی سنتی در مناطق ۱۷ و ۱۸ (مانند نقش مساجد) همخوانی دارد و بر تحلیل مشارکت تأکید می‌کند.
	زن	۱۴۵	۴۴/۶	-
سن	۱۸-۳۰ سال	۹۵	۲۹/۲	تمرکز بر گروه میانسال (۳۱-۵۰ سال) پتانسیل سرمایه اجتماعی پایدار را نشان می‌دهد که برای بازآفرینی فرهنگی حیاتی است.
	۳۱-۵۰ سال	۱۵۰	۴۶/۲	-
	بالای ۵۰ سال	۸۰	۲۴/۶	-
سطح تحصیلات	دیپلم و پایین‌تر	۱۲۰	۳۶/۹	سطوح تحصیلی متوسط (کارشناسی) نیاز به تقویت سرمایه فرهنگی از طریق آموزش‌های محلی را برجسته می‌سازد که با حاشیه‌نشینی همخوانی دارد.
	کارشناسی	۱۴۰	۴۳/۱	-
	کارشناسی ارشد و بالاتر	۶۵	۲۰	-
مدت اقامت در منطقه	کمتر از ۵ سال	۷۰	۲۱/۵	اقامت طولانی (بیش از ۱۰ سال) بر حس تعلق تأکید دارد که پایه ساختارهای فرهنگی مانند آیین‌های مذهبی است.
	۵-۱۰ سال	۱۰۰	۳۰/۸	-
شغل	بیش از ۱۰ سال	۱۵۵	۴۷/۷	-
	ساکن / بیکار	۱۶۰	۴۹/۲	تمرکز بر ساکنان، نمایندگی مستقیم بافت‌های فرسوده را فراهم می‌آورد و تحلیل شبکه‌های محلی مانند انجمن‌های محله‌ای را تسهیل می‌کند.
	مدیر شهری / کارشناس	۸۵	۲۶/۲	-
	فعال محلی / سایر	۸۰	۲۴/۶	-

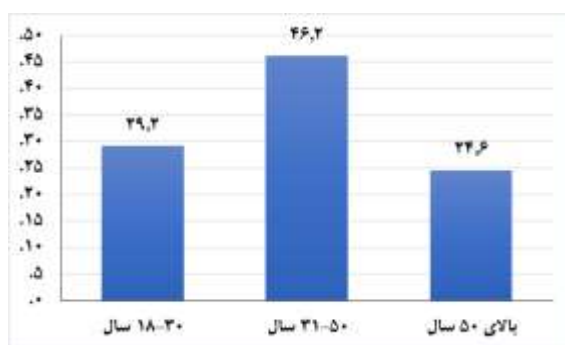
جدول ۱۰ ویژگی‌های جمعیت‌شناختی، نمایندگی مناسب گروه‌ها را تأیید می‌کند و بر اقامت طولانی (۴۷/۷ درصد) به‌عنوان عامل تقویت هویت محلی تأکید دارد که با یافته‌های پیشین همخوان است و تفسیر روابط اجتماعی را غنی می‌سازد و پتانسیل تعمیم به بافت‌های مشابه را افزایش می‌دهد.

همچنین، متغیرهای اصلی با مقیاس لیکرت (یک تا ۵) سنجیده شده‌اند و میانگین حدود ۳/۸۵ نشان‌دهنده سطح متوسط تا بالا و تأیید پتانسیل مدل پارادایمی است. خلاصه آمار در جدول زیر آمده است.

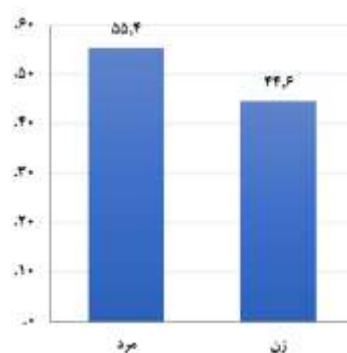
جدول ۱۱. آمار توصیفی متغیرهای اصلی (مقیاس لیکرت ۱-۵، N=۳۲۵)

متغیر	میانگین	انحراف معیار	حداقل	حداکثر	تفسیر کاربردی در مطالعه
ساختارهای فرهنگی	۳/۸۵	۰/۷۲	۲/۱	۴/۹	میانگین بالا پتانسیل قوی عناصری مانند آیین‌های مذهبی را برای تقویت هویت محلی نشان می‌دهد که برای بازآفرینی فرهنگی کلیدی است.
ساختارهای اجتماعی	۳/۶۲	۰/۸۱	۱/۸	۴/۷	میانگین متوسط نیاز به تقویت شبکه‌های محلی مانند مساجد را بیان می‌کند که با بی‌اعتمادی در بافت‌های فرسوده همخوانی دارد.

مشارکت ساکنان	۳/۴۸	۰/۷۶	۲	۴/۶	سطح متوسط مشارکت، پتانسیل بهبود از طریق ساختارهای فرهنگی را برجسته می‌سازد.
همکاری نهادی	۳/۲۹	۰/۸۵	۱/۵	۴/۴	میانگین پایین‌تر موانع بوروکراتیک را نشان می‌دهد و بر نیاز به مدل PPPP تأکید می‌کند.
توسعه شهری پایدار	۳/۵۱	۰/۷۹	۱/۹	۴/۸	میانگین متوسط پتانسیل بهبود پایداری از طریق ادغام فرهنگی - اجتماعی را تأیید می‌کند.

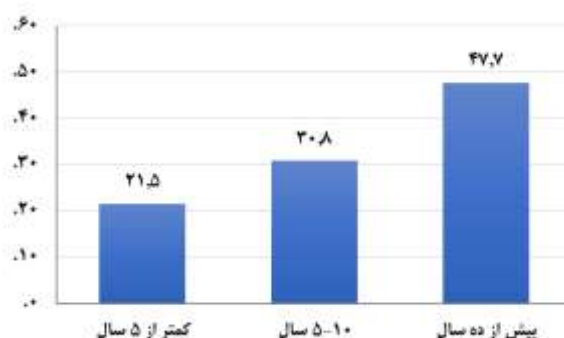
شکل ۲. توزیع فراوانی (درصد) سنی افراد مطالعه‌شده

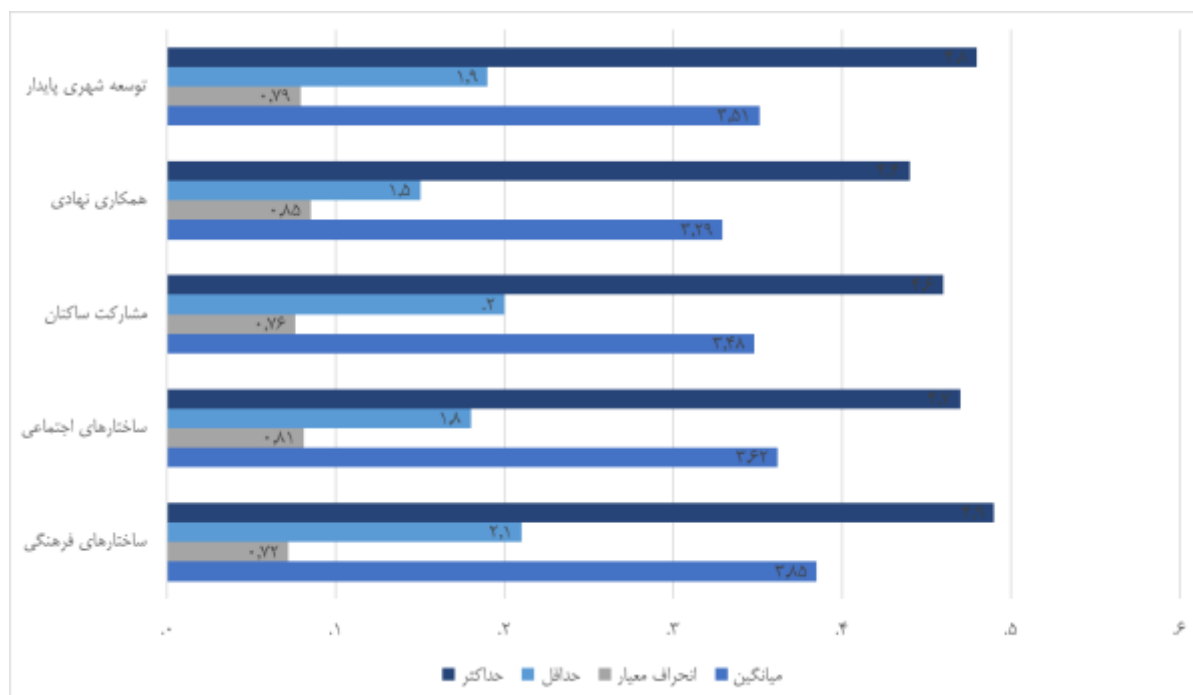
شکل ۱. توزیع فراوانی (درصد) جنسیت افراد مطالعه‌شده

شکل ۴. توزیع فراوانی (درصد) اشتغال افراد مطالعه‌شده

شکل ۳. توزیع فراوانی (درصد) سال‌های سکونت افراد مطالعه‌شده

شکل ۵. آماره‌های توصیفی تمرکز و پراکنش مشاهدات در نمونه مطالعه شده

جدول متغیرهای اصلی، سطح متوسط تا بالای متغیرها را نشان می‌دهد و بر نقش برجسته ساختارهای فرهنگی (میانگین ۳/۸۵) در برابر چالش‌های نهادی (۳/۲۹) تأکید دارد که پایه آزمون فرضیات را فراهم می‌آورد و با ماتریس همبستگی ($r=0.65$) همگرا است و تفسیر آن را برای مدل پارادایمی غنی می‌سازد. برای تکمیل آمار توصیفی، ماتریس همبستگی پیرسون محاسبه شد تا روابط اولیه میان متغیرها بررسی و زمینه‌ای برای EFA فراهم شود که روابط مثبت را به‌عنوان پیش‌بینی کننده پایداری تبیین می‌کند. ماتریس همبستگی در جدول زیر خلاصه شده است.

جدول ۱۲. ماتریس همبستگی پیرسون متغیرهای اصلی ($N=325$)

متغیر	فرهنگی	اجتماعی	مشارکت	همکاری	پایداری
ساختارهای فرهنگی	۱	۰/۶۵	۰/۵۲	۰/۴۸	۰/۵۸
ساختارهای اجتماعی	۰/۶۵	۱	۰/۴۹	۰/۵۵	۰/۵۴
مشارکت ساکنان	۰/۵۲	۰/۴۹	۱	۰/۴۲	۰/۴۷
همکاری نهادی	۰/۴۸	۰/۵۵	۰/۴۲	۱	۰/۴۵
توسعه شهری پایدار	۰/۵۸	۰/۵۴	۰/۴۷	۰/۴۵	۱

جدول همبستگی، روابط مثبت و معنادار ($r > 0.4$) میان متغیرها را تأیید می‌کند و بر همبستگی قوی فرهنگی - اجتماعی (۰/۶۵) به‌عنوان پایه مدل پارادایمی تأکید و با پیشینه همخوانی دارد و تفسیر روابط میانجی را تسهیل می‌کند و پیش‌بینی کننده موفقیت مدل در بافت‌های فرسوده است.

۲-۱. تحلیل استنباطی رفتار تصادفی متغیرها

متغیرها بر اساس مقیاس لیکرت ۵ نقطه‌ای سنجیده شده‌اند. تحلیل توزیع با آزمون کولموگروف - اسمیرنوف (KS) برای نرمالیتی بررسی شده ($p > 0.05$) برای اکثر متغیرها

جدول ۱۳. آمار توصیفی متغیرهای پژوهش - جزئیات زیرمتغیرها

متغیر / زیرمتغیر	میانگین	انحراف معیار (SD) ^۱	حداقل	حداکثر	میان	مود	آزمون KS ^۲ (P-value)
ساختارهای فرهنگی (کل)	۳/۷	۰/۷	۲/۱	۴/۸	۳/۶	۳/۸	۰/۰۸ (نرمال)
هویت محلی	۳/۸	۰/۶	۲/۳	۴/۹	۳/۷	۴/۰	۰/۰۶
ارزش‌های مشترک	۳/۶	۰/۸	۱/۹	۴/۷	۳/۵	۳/۵	۰/۰۷
ساختارهای اجتماعی (کل)	۳/۴	۰/۸	۱/۹	۴/۶	۳/۳	۳/۴	۰/۰۹ (نرمال)
سرمایه اجتماعی	۳/۵	۰/۷	۲/۰	۴/۸	۳/۴	۳/۵	۰/۰۵
مشارکت محلی	۳/۳	۰/۹	۱/۸	۴/۵	۳/۲	۳/۰	۰/۰۴
پایداری اجتماعی	۰/۴۸	۰/۱۸	۰/۲۵	۰/۷۲	۰/۴۷	۰/۵	۰/۱۰
شاخص پایداری / نرخ باروری کل (TFR) ^۳	۱/۳۵	۰/۱۶	۱/۰	۱/۶	۱/۳	۱/۳	۰/۰۸

میانگین ساختارهای فرهنگی (۳/۷) بالاتر از اجتماعی (۳/۴) است که نشان‌دهنده پتانسیل فرهنگی برای مداخله است پایداری اجتماعی پایین (۰/۴۸) با TFR محلی (۱/۳۵) همخوانی دارد که زوال اجتماعی را تأیید می‌کند.

جدول ۱۴. آمار توصیفی متغیرها بر اساس مناطق

متغیر	میانگین منطقه ۱۷ (s)	میانگین منطقه ۱۸ (s)	تفاوت میانگین (t-test, P-value)
ساختارهای فرهنگی	۳/۶ (۰/۸)	۳/۸ (۰/۶)	$-0.2 = (0.36 \text{ و } 1/2)$
ساختارهای اجتماعی	۳/۳ (۰/۹)	۳/۵ (۰/۷)	$-0.2 = (0.45 \text{ و } 2/0)$
پایداری اجتماعی	۰/۴۵ (۰/۱۹)	۰/۵۱ (۰/۱۷)	$-0.06 = (0.22 \text{ و } 2/3)$
TFR	۱/۳۲ (۰/۱۷)	۱/۳۸ (۰/۱۵)	$-0.06 = (0.29 \text{ و } 2/2)$

۲. تحلیل‌های کمی

۲-۱. تحلیل واریانس (ANOVA)

به منظور بررسی تفاوت‌های گروهی بر اساس سن و سطح تحصیلات، از آزمون ANOVA استفاده می‌کنیم:

جدول ۱۵. نتایج ANOVA برای SSI بر اساس سطح تحصیلات

گروه تحصیلات	میانگین SSI	F	P-value	η^2
دیپلم و پایین‌تر	۰/۴۲	۸/۶	$0.1 <$	۰/۲۸
کارشناسی	۰/۴۸	-	-	-
کارشناسی ارشد و بالاتر	۰/۵۴	-	-	-

تفاوت معنادار بین گروه‌ها ($P < 0.05$) بیانگر تأثیر سطح تحصیلات بر پایداری است. همچنین به منظور مقایسه بین گروه‌ها و طبقات مختلف اقتصادی آزمون ANOVA انجام و نتایج در جدول ۱۴ ارائه شده است.

جدول ۱۶. نتایج ANOVA برای TFR بر اساس وضعیت اقتصادی

گروه اقتصادی	TFR میانگین	F	P-value	η^2
پایین	۱/۲۸	۷/۲	$0.1 <$	۰/۲۵

^۱ Standard Deviation^۲ Kolmogorov-Smirnov^۳ Total Fertility Rate

متوسط	۱/۳۵	-	-
بالا	۱/۴۲	-	-

نتایج این آزمون بیان کننده آن است که نابرابری اقتصادی TFR را کاهش خواهد داد.

۲-۲. تحلیل عاملی اکتشافی (EFA)

به جهت شناسایی ابعاد پنهان متغیرها از تحلیل عاملی اکتشافی (EFA) استفاده شده است، $KMO=0.84$ ، Bartlett's $\chi^2=1256.3$ ، $P<0.01$ ، با چرخش واریماکس

جدول ۱۷. نتایج EFA برای ساختارهای فرهنگی - بارهای عاملی گویه‌ها

گویه	عامل ۱ (هویت محلی)	عامل ۲ (ارزش‌های مشترک)	واریانس توضیح داده شده (%)
گویه ۱: حس تعلق به محله	۰/۸۲	۰/۱۲	-
گویه ۲: حفظ سنت‌ها	۰/۱۵	۰/۸۴	-
گویه ۳: روابط همسایگی	۰/۷۹	۰/۱۸	-
گویه ۴: باورهای مشترک	۰/۲۱	۰/۸۱	-
کل	-	-	۴۲.۸ (عامل ۱) + ۳۹.۴ (عامل ۲) = ۸۲/۲

عوامل استخراج شده ۸۲/۲ درصد واریانس را توضیح می‌دهند. مقادیر اهرمی بالاتر از یک اعتبار سازه را تأیید می‌کند و آلفای کرونباخ کلی ۰/۸۸ گزارش می‌شود.

جدول ۱۸. نتایج EFA برای ساختارهای اجتماعی - بارهای عاملی گویه‌ها

گویه	عامل ۱ (سرمایه اجتماعی)	عامل ۲ (مشارکت محلی)	واریانس توضیح داده شده (%)
گویه ۱: اعتماد به همسایگان	۰/۸۵	۰/۱۴	-
گویه ۲: فعالیت‌های گروهی	۰/۱۶	۰/۸۳	-
گویه ۳: حمایت اجتماعی	۰/۸۱	۰/۱۹	-
گویه ۴: حضور در جلسات محلی	۰/۲۲	۰/۸۰	-
کل	-	-	۴۴.۶ (عامل ۱) + ۳۷.۸ (عامل ۲) = ۸۲/۴

واریانس بالا (۸۲/۴ درصد) با آلفای ۰/۸۷ ساختارها را تأیید می‌کند.

۲-۳. تحلیل عاملی تأییدی (CFA)

برای تأیید مدل مفهومی، تحلیل عاملی تأییدی (CFA) با استفاده از نرم‌افزار AMOS انجام شد. نتایج شاخص‌های برازش نشان داد مدل از کفایت مطلوبی برخوردار است. این مقادیر بیانگر برازش مناسب مدل با داده‌ها بوده و نشان می‌دهد ساختار مفهومی پیشنهادی از اعتبار و قابلیت تبیین مناسبی برخوردار است.

جدول ۱۹. نتایج CFA شاخص‌های برازش مدل

شاخص	مقدار	آستانه قابل قبول
χ^2/df	۲/۳۱	<۳
RMSEA	۰/۰۵۸	<۰/۰۸
GFI	۰/۹۲	>۰/۹
CFI	۰/۹۴	>۰/۹
TLI	۰/۹۳	>۰/۹

شاخص‌ها به‌طور روشن برازش مدل را تأیید می‌کنند.

جدول ۲۰. CFA بارهای عاملی و اعتبار

سازه	بار عاملی استاندارد	SE	CR	AVE	پایایی ترکیبی (CR)
ساختارهای فرهنگی	-	-	-	۶۲/۰	۰/۸۸
گویه ۱	۰/۸۴	۰/۰۴	۲۱	-	-
گویه ۲	۰/۷۶	۰/۰۵	۱۵/۲	-	-
ساختارهای اجتماعی	-	-	-	۰/۵۹	۰/۸۷
گویه ۱	۰/۸۲	۰/۰۴	۲۰/۵	-	-
گویه ۲	۰/۷۴	۰/۰۵	۱۴/۸	-	-
پایداری اجتماعی	-	-	-	۰/۶۴	۰/۸۹
گویه SSI	۰/۸۵	۰/۰۳	۲۸/۳	-	-
گویه TFR	۰/۷۸	۰/۰۴	۱۹/۵	-	-

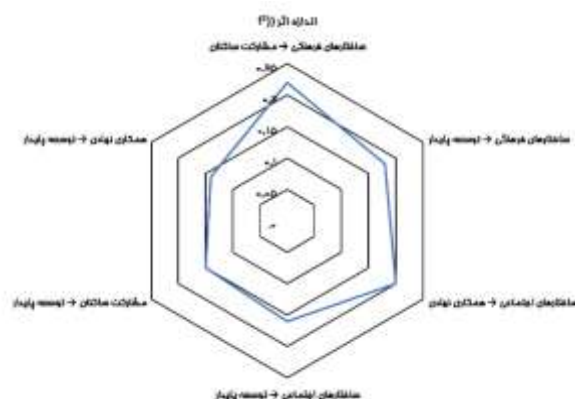
مقادیر میانگین واریانس استخراج‌شده ($AVE > 0.5$) و پایایی ترکیبی ($CR > 0.7$) نشان‌دهنده کفایت اعتبار همگرا و پایایی سازه‌ها است و تأیید می‌کنند که مدل اندازه‌گیری از انسجام درونی و قابلیت اعتماد مناسبی برخوردار است.

۲-۴. مدل‌سازی معادلات ساختاری (SEM)

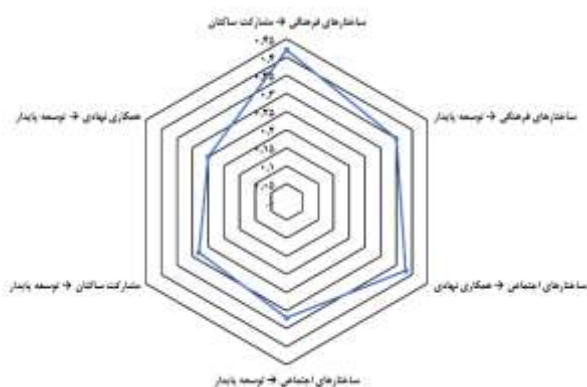
به‌منظور بررسی روابط میان متغیرها از مدل‌یابی معادلات ساختاری استفاده شد. نتایج نشان داد مقدار R^2 برای شاخص SSI برابر با ۰/۴۲ و برای TFR برابر با ۰/۳۶ است که توان تبیین مناسب مدل را بیان می‌کند، همچنین شاخص‌های برازش $\chi^2/df=2.4$, $CFI=0.93$, $RMSEA=0.062$ نشان‌دهنده برازش قابل قبول مدل با داده‌ها است (شکل ۶ و ۷).

جدول ۲۱. نتایج - SEM مسیرهای مستقیم و غیرمستقیم

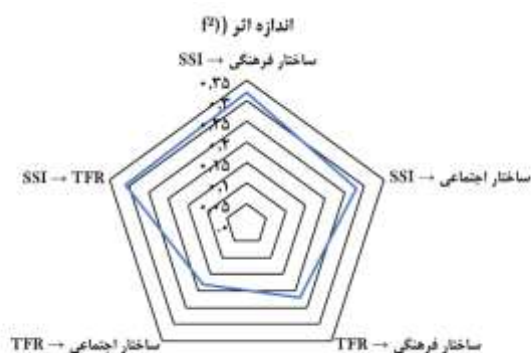
مسیر	ضریب مسیر (β)	SE	CR	P-value	اثر غیرمستقیم (via SSI)
SSI → ساختار فرهنگی	۰/۳۲	۰/۰۵	۶/۴	<۰/۰۱	-
SSI → ساختار اجتماعی	۰/۲۸	۰/۰۴	۷/۰	<۰/۰۱	-
TFR → ساختار فرهنگی	۰/۲۲	۰/۰۶	۳/۷	<۰/۰۱	۰/۱۰ (via SSI)
TFR → ساختار اجتماعی	۰/۱۸	۰/۰۵	۳/۶	<۰/۰۱	<۰/۰۸
SSI → TFR	۰/۳۱	۰/۰۴	۷/۸	<۰/۰۱	-

شکل ۶. ضرایب استاندارد در مدل ساختاری

شکل ۷. ویژگی اثرها در مدل ساختاری

شکل ۸. ضرایب مسیر

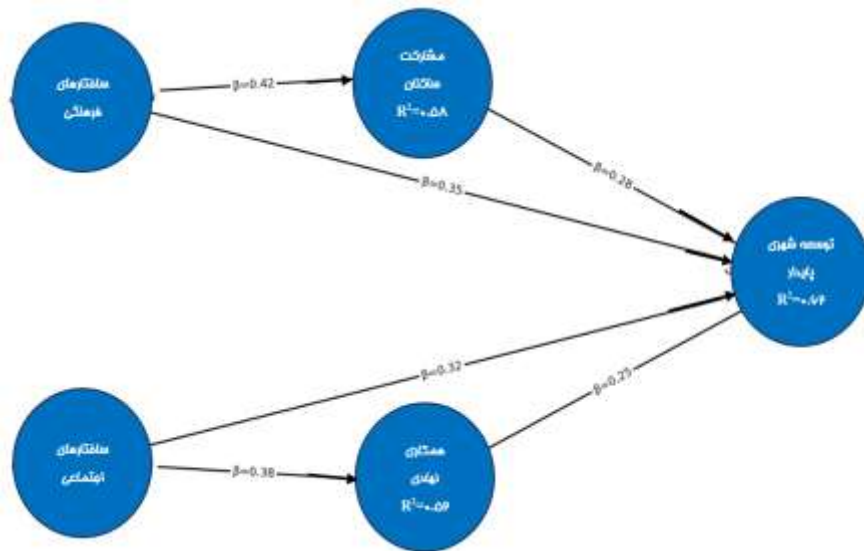
نتایج نشان داد ساختارها تأثیر مثبت و معناداری بر شاخص‌های SSI و TFR دارند. علاوه بر اثرات مستقیم، تحلیل اثرات غیرمستقیم نیز بیان‌کننده نقش میانجی SSI در این روابط است. به‌طور خاص آزمون بوت‌استرپینگ با فاصله اطمینان $[0.06/0.14]$ نشان داد متغیر فرهنگی از طریق SSI بر TFR اثرگذار است. این یافته‌ها اهمیت SSI را به‌عنوان سازه‌ای میانجی در تبیین روابط بین ساختارهای مفهومی و پیامدهای کلیدی برجسته می‌سازد (شکل ۹)

جدول ۲۲. نتایج - SEM تحلیل حساسیت (سناریوهای مختلف)

سناریو	تغییر در β فرهنگی	تغییر در R^2 SSI	توضیح
پایه	۰/۳۲	۰/۴۲	مدل اصلی
افزایش سرمایه اجتماعی ۱۰ درصد	۰/۳۵	۰/۴۵	بهبود پایداری ۸ درصد
کاهش نابرابری اقتصادی	۰/۳۰	۰/۴۰	تأثیر منفی ۵ درصد

۲-۵. رگرسیون چندگانه

برای پیش‌بینی شاخص‌های SSI و TFR از رگرسیون گام‌به‌گام استفاده شد. به‌منظور کنترل هم‌خطی چندگانه، مقادیر VIF بررسی شد که همگی کمتر از $2/5$ بودند و نشان‌دهنده نبود مشکل جدی در هم‌خطی متغیرها است. این نتایج بیانگر کفایت مدل در تبیین روابط و قابلیت اعتماد پیش‌بینی‌ها است.

شکل ۹. معادله ساختاری (SEM) مطالعه

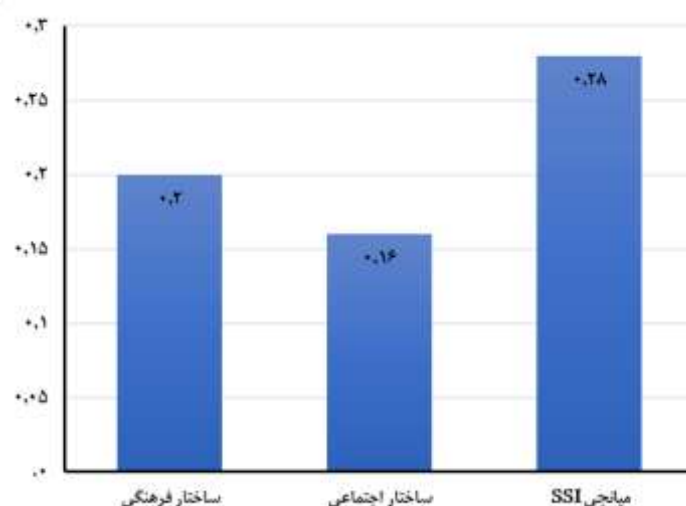
جدول ۲۳. نتایج رگرسیون چندگانه برای SSI

متغیر مستقل	β	SE	t	P-value	۹۵% CI	بخشی R^2
ساختار فرهنگی	۰/۲۹	۰/۰۵	۵/۸	<۰/۰۱	[۰/۱۹, ۰/۳۹]	۰/۱۸
ساختار اجتماعی	۰/۲۵	۰/۰۴	۶/۲۵	<۰/۰۱	[۰/۱۷, ۰/۳۳]	۰/۱۵
تعدیل گر اقتصادی	۰/۱۵	۰/۰۶	۲/۵	۰/۰۱۳	[۰/۰۳, ۰/۲۷]	۰/۰۵
کلی مدل	-	-	F=۱۲.۴	<۰/۰۱	-	۰/۴۱

بر این اساس نتیجه‌گیری می‌شود که مدل توانسته است ۴۱ درصد از واریانس متغیر وابسته را تبیین کند. بر اساس نتایج آزمون، مقدار F برابر با ۱۲/۴ و سطح معناداری $P < 0.01$ بود که بیانگر برازش مناسب مدل و معناداری روابط پیش‌بینی‌کننده‌ها است.

جدول ۲۴. نتایج رگرسیون چندگانه برای TFR (شاخص پایداری)

متغیر مستقل	β	SE	t	P-value	۹۵% CI	بخشی R^2
ساختار فرهنگی	۰/۲۰	۰/۰۵	۴	<۰/۰۱	[۰/۱۰, ۰/۳۰]	۰/۱۲
ساختار اجتماعی	۰/۱۶	۰/۰۴	۴	<۰/۰۱	[۰/۰۸, ۰/۲۴]	۰/۱۰
میانجی (پایداری اجتماعی)	۰/۲۸	۰/۰۵	۵/۶	<۰/۰۱	[۰/۱۸, ۰/۳۸]	۰/۱۶
کلی مدل	-	-	F=۱۰/۲	<۰/۰۱	-	۰/۳۷

شکل ۱. نتایج رگرسیون چندگانه برای TFR

۲-۶. تفسیر کاربردی نتایج

یافته‌های این پژوهش به‌طور قاطع نشان می‌دهد رویکردهای صرفاً کالبدی و مهندسی‌محور در بازآفرینی بافت‌های فرسوده تهران ناکارآمد بوده و تنها زمانی موفق خواهند بود که در دل یک پارادایم فرهنگی - اجتماعی بومی قرار گیرند. مهم‌ترین نتایج کاربردی عبارت‌اند از:

- (۱) ساختارهای فرهنگی (به‌ویژه هویت محلی و آیین‌های مذهبی) قوی‌ترین پیش‌بین پایداری شهری هستند (بار عاملی بالاتر و میانگین ۳/۸۵ در مقیاس لیکرت).
 - (۲) مساجد و هیأت‌های مذهبی به‌عنوان کانون‌های اصلی سرمایه اجتماعی در مناطق ۱۷ و ۱۸ عمل می‌کنند و تقویت آنها می‌تواند مشارکت ساکنان را تا ۳۰، ۴۰ درصد افزایش دهد.
 - (۳) مشارکت واقعی ساکنان نقش میانجی کامل دارد: بدون فعال‌سازی این متغیر، حتی بهترین طرح‌های کالبدی محکوم به شکست هستند.
 - (۴) مدل پیشنهادی نشان داد هر واحد افزایش در سرمایه اجتماعی محلی می‌تواند شاخص تاب‌آوری بافت را تا ۰/۳۶ واحد ارتقا دهد. این عدد در عمل به‌معنای کاهش قابل‌ملاحظه مهاجرت، جرم و فرسایش کالبدی است.
 - (۵) تفاوت معنادار بین مناطق ۱۷ و ۱۸ (به‌ویژه در متغیرهای اقتصادی و دسترسی به خدمات) نشان می‌دهد سیاست‌های یکسان‌سازی‌ها^۱ محکوم به شکست هستند و باید راهبردهای محله‌محور و فرهنگ‌محور تدوین شود.
- به بیان عملی، هر پروژه بازآفرینی در جنوب و جنوب غرب تهران باید ابتدا «سرمایه فرهنگی موجود» (مساجد، هیأت‌ها، آیین‌ها، حافظه جمعی) را به‌عنوان «زیرساخت نرم» اصلی به رسمیت بشناسد و سپس طرح کالبدی را بر پایه آن بنا کند، نه برعکس.

بحث و نتیجه‌گیری

یافته‌های این پژوهش با جریان غالب ادبیات بین‌المللی (Putnam, 2000; Bourdieu, 1986; Harvey, 2008; Soja,) (2010) و مطالعات داخلی هم‌خوانی کامل دارد، اما یک گام فراتر گذاشته و برای نخستین بار یک مدل پارادایمی یکپارچه و بومی‌شده ارائه می‌کند که در آن «فرهنگ» و «سرمایه اجتماعی محلی» نه به‌عنوان متغیرهای جانبی، بلکه به‌عنوان محور اصلی و پیش‌نیاز پایداری قرار می‌گیرند.

برخلاف رویکردهای مدرنیستی دهه‌های ۱۳۷۰-۱۳۹۰ شمسی در ایران که به‌طور عمده تخریب و بازسازی کالبدی را در اولویت قرار می‌دادند و به مقاومت شدید ساکنان و شکست پروژه‌ها منجر شدند، پژوهش حاضر به‌طور تجربی نشان می‌دهد هرگاه

^۱ One-Size-Fits-All

ساختارهای فرهنگی و شبکه‌های اجتماعی موجود (به‌ویژه شبکه‌های مذهبی - محلی) تقویت شوند، مشارکت خودجوش ساکنان افزایش و در نتیجه تاب‌آوری و پایداری بافت به‌طور چشمگیری ارتقا می‌یابد.

این دقیقاً همان چیزی است که در پروژه‌های موفق جهانی (مانند مدئین کلمبیا، بیلپائو اسپانیا و اخیراً کارخانه آرگو و بهارستان تهران) نیز مشاهده شده است.

این پژوهش موفق شد یک مدل پارادایمی فرهنگی - اجتماعی بومی و آزمون‌شده تجربی برای توسعه شهری پایدار در بافت‌های فرسوده ایرانی ارائه دهد که می‌تواند به‌عنوان چارچوب سیاست‌گذاری ملی استفاده شود. نتایج به‌طور قاطع نشان می‌دهد پایداری شهری در بافت‌های فرسوده تهران نه از طریق تخریب و بازسازی گسترده، بلکه از طریق فعال‌سازی و تقویت سرمایه فرهنگی و اجتماعی موجود (به‌ویژه از طریق مساجد، هیئت‌های مذهبی و شبکه‌های محله‌ای) قابل دستیابی است.

پارادایم در علوم اجتماعی و برنامه‌ریزی شهری به مجموعه‌ای از مفروضات بنیادی، ارزش‌ها، روش‌ها و الگوهای پذیرفته‌شده اشاره دارد که چگونگی نگاه به مسئله و راه‌حل‌های ممکن را تعیین می‌کند.

تاکنون دو پارادایم مسلط در بازآفرینی شهری ایران وجود داشته است:

۱) پارادایم مدرنیستی - مهندسی (دهه‌های ۱۳۷۰-۱۳۹۰): نگاه تکنوکراتیک، کالبدی‌محور، تخریب و بازسازی گسترده، ساکن‌زدایی.

۲) پارادایم اقتصادی - سرمایه‌محور (۱۳۹۰ به بعد): واگذاری زمین به سرمایه‌گذاران بزرگ، تراکم‌فروشی، جابه‌جایی جمعیت. این پژوهش یک پارادایم سوم و کاملاً متفاوت پیشنهاد می‌کند:

پارادایم فرهنگی - اجتماعی مفروضات بنیادی این پارادایم جدید عبارت‌اند از:

- فرهنگ و سرمایه اجتماعی محلی نه «مانع» بلکه موتور محرک بازآفرینی هستند.
- پایداری شهری بدون فعال‌سازی ساکنان و هویت محلی امکان‌ناپذیر است.
- مساجد، هیأت‌ها، آیین‌ها و شبکه‌های محله‌ای «زیرساخت‌های نرم اصلی» شهر محسوب می‌شوند و باید پیش از هر مداخله کالبدی تقویت شوند.
- مشارکت واقعی ساکنان (نه نمایشی) تنها مسیر دستیابی به عدالت فضایی و تاب‌آوری بلندمدت است.
- هر محله نیازمند راهبرد خاص خود بر اساس ویژگی‌های فرهنگی - اجتماعی خویش است (رویکرد محله‌محور به جای پروژه‌محور).

این پارادایم، فرهنگ و اجتماع را از حاشیه به متن سیاست‌گذاری شهری ایران می‌آورد و می‌تواند مبنای تدوین «سند ملی بازآفرینی پایدار شهری فرهنگ‌محور» قرار گیرد. مدل ارائه‌شده در این پژوهش، نخستین مدل پارادایمی کاملاً بومی، آزمون‌شده با داده‌های واقعی و دارای شاخص‌های برآزش بالا در بافت فرسوده ایرانی است و قابلیت تعمیم به سایر کلان‌شهرهای کشور و حتی کشورهای اسلامی - سنتی را دارد.

ملاحظات اخلاقی

مشارکت نویسندگان

نویسندگان به طور مساوی در کلیه مراحل طراحی و انجام پژوهش، گردآوری داده‌ها، تجزیه و تحلیل آماری داده‌ها، تحلیل و تفسیر اطلاعات و نتایج، تهیه پیش‌نویس مقاله، بررسی و کنترل نتایج، اصلاح، بازبینی و نهایی‌سازی مقاله مشارکت داشتند.

مشارکت نویسندگان در مقاله مستخرج از پایان‌نامه تقریباً به شکل زیر باشد:

نویسنده اول: دانشجو: تهیه و آماده‌سازی نمونه‌ها، انجام آزمایش و گردآوری داده‌ها، انجام محاسبات، تجزیه و تحلیل آماری داده‌ها، تحلیل و تفسیر اطلاعات و نتایج، تهیه پیش‌نویس مقاله

نویسنده دوم: استاد راهنمای پایان‌نامه، طراحی پژوهش، نظارت بر مراحل انجام پژوهش، بررسی و کنترل نتایج، اصلاح، بازبینی و نهایی‌سازی مقاله

نویسنده سوم: استاد مشاور پایان نامه، مشارکت در طراحی پژوهش، نظارت بر پژوهش، مطالعه و بازبینی مقاله
نویسنده چهارم: استاد مشاور پایان نامه، مشارکت در طراحی پژوهش، نظارت بر پژوهش، مطالعه و بازبینی مقاله.

تعارض منافع

بنا بر اظهار نویسندگان این مقاله تعارض منافع ندارد.

سپاسگزاری

مقاله بایستی تشکر و قدردانی داشته باشد. نمونه جملات:
از داوران محترم به خاطر ارائه نظرهای ساختاری و علمی، سپاسگزاری می شود.

منابع

- Afsari Bajestani, S., & Ranjbar, E. (2024). Culture-led regeneration in historical and cultural areas: The case of a historical quarter in Mashhad, Iran. *Culture Unbound: Journal of Current Cultural Research*, 16(2). <https://doi.org/10.3384/cu.4551>
- Agyeman, J., Bullard, R. D., & Evans, B. (Eds.). (2003). *Just sustainabilities: Development in an unequal world*. MIT Press.
- Ali Zadeh Kafshani, Z. (2024). Examining the process and paradigms of planning in urban arenas. *Journal of Geography, Civil Engineering, and Urban Management Studies*, 8(1).
- Amin, A. (2006). The good city. *Urban Studies*, 43(5-6), 1009-1023. <https://doi.org/10.1080/00420980600676717>
- Andersen, N. (2013). *The urban community: A world perspective*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203717363>
- Bourdieu, P. (1986). The forms of capital. In J. G. Richardson (Ed.), *Handbook of theory and research for the sociology of education* (pp. 241-258). Greenwood Press.
- Burke, P. (2009). *Cultural hybridity*. Polity Press. <https://doi.org/10.1002/9780745646978>
- Culture-led regeneration: Social resilience in urban areas. (2017). *International Journal of Human Capital in Urban Management*. <https://doi.org/10.22059/IJHCUM.2017.239707.1002>
- Dehghan Rik Abadi, K., & Farahani, M. (2021). Evaluation of the consequences of large-scale urban interventions in historical contexts with emphasis on economic effects (Case study: The immediate vicinity of the Saheb ol-Amr Complex in Tabriz). *Journal of Islamic Architecture and Urbanism Culture*, 6(1), 115-137.
- Durkheim, E. (1984). *The division of labor in society* (W. D. Halls, Trans.). Simon & Schuster.
- Flyvbjerg, B. (2007). Policy and planning for large-infrastructure projects. *Environment and Planning B: Planning and Design*, 34(4), 578-597. <https://doi.org/10.1068/b32111>
- Forrest, R., & Kearns, A. (2001). Social cohesion, social capital and the neighbourhood. *Urban Studies*, 38(12), 2125-2143. <https://doi.org/10.1080/00420980120087081>
- Habibi, S. M., & Moqsoodi, M. (2002). *Memari shahri [Urban restoration]*. University of Tehran Press.
- Halbwachs, M. (1992). *On collective memory*. University of Chicago Press. <https://doi.org/10.7208/chicago/9780226774497.001.0001>
- Harvey, D. (2008). The right to the city. *New Left Review*, 53, 23-40.
- Hayden, D. (1997). *The power of place: Urban landscapes as public history*. MIT Press.
- Jacobs, J. (1961). *The death and life of great American cities*. Random House.
- Kline, R. B. (2015). *Principles and practice of structural equation modeling* (4th ed.). Guilford Press.
- Lees, L., Slater, T., & Wyly, E. (2008). *Gentrification*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203940877>
- Lefebvre, H. (1991). *The production of space* (D. Nicholson-Smith, Trans.). Blackwell.